

VAJDASÁG URBÁNUS NÉPESSÉGE ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINT

A lakosság iskolai végzettsége mind gazdasági, mind társadalmi szempontból rendkívül fontos meghatározó tényező. A termelőerők fő eleme az ember, aki a társadalom életének bonyolult szövevényében különböző posztokat betöltve termel, irányít, kutat, alkot, alakítja és védi környezetét, és aki az anyagi javak fogyasztója és a szellemi javak élvezője is egyben. Ezért nem mellékes kérdés, hogy a nagyon sokféle természetű és rangú társadalmi feladatokat végző és megoldó lakosság milyen iskolai végzettséggel rendelkezik.

A lakosság iskolázottsági színvonalának vizsgálata rendszerint bizonyos területegységek (helyi közösség, község, régió tartomány, köztársaság, föderáció) keretében történik. Jóval ritkább a települések szintjén végzett elemzés. A falvak és a városhálózat ilyen tárgyú elkülönített vizsgálata a területegységenkénti helyzetfelmérés eredményeit új meglátásokkal gazdagíthatja és más megvilágításban láttatja, mert a településszintű elemzés eredményei kevésbé elvontak, általánosítottak; közelebb vannak a valósághoz.

A városok a településhálózat kimagasló reprezentánsai, az anyagi és a szellemi termelés nagy hatósugarú és messze világító gócai. Ez a magunk megismerő szándékkal készült elemzés tartományunk város lakó népességének iskolázottsági szintjéről, a tényleges helyzet néhány lényeges sajátosságára mutat rá, melyek alapján városi népességünk műveltségi színvonaláról teljesebb képet kaphatunk.

Az elemzés az 1971. évi népszámlálás hivatalos adatai alapján készült (SAPV — Pokrajinski zavod za statistiku, Statistički bilten, br. 16, Novi Sad, 1972). Tárgyát a számokkal kifejezhető, statisztikailag mérhető és jellemezhető állapot képezi, amely a felszabadulástól napjainkig bekövetkezett változások eredményeként jelenik meg. A statisztikai adatok tehát egy adott periódusban elért fejlődési eredményeket is tükrözik. Esetünkben az 1945—1971 között eltelt időszakról és az örökölt helyzet megváltoztatására irányuló törekvéseink eredményeiről van szó.

Összehasonlításokat más köztársaságokkal nem végeztem, mert hasonló természetű kész adatok nem állottak rendelkezésemre, a hatalmas mennyiségű statisztikai anyag feldolgozására pedig egyedül nem vállalkozhattam. Az iskolai végzettség korcsoportok szerinti vizsgálatát sem végezhettem el, mert a rendelkezésemre álló adatok azt nem tették lehetővé.

*

Minden területegység vagy település lakosságát a statisztikusok először is az írástudatlanok és az írástudók két nagy csoportjára különítik el. 1971-ben Vajdaság 10 évesnél idősebb lakosai közül 9,4% volt írástudatlan. Országos viszonylatban ez a mutatószám elérte a 15 százalékot. Tartományunk kerekén 152 000 analfabétájának 36,3%-a városainkban, 63,7 százaléka pedig falvainkban él. Megállapítható, hogy városainkban igen sok még ma is az analfabéta. Az alábbiakban közlöm az egyes városok lakosságának százalékarányában kifejezve az *írástudatlanok* megoszlását.

Az országos átlagot meghaladó arányban két városban vannak jelen — Jabuka lakosságának 16,9%-a írástudatlan, Prigrevicán ez a szám valamivel kisebb (15,2%). Az előbbi Pancsova, az utóbbi Zombor hatóságában van.

Vajdaság 16 városában az írástudatlanok százalékaránya meghaladja a tartományi átlagot, egynél pedig megegyezik azzal. Ezek a következők:

1. B. Jarak	14,1	7. Apatin	11,9	13. M. Mitrovica	10,2
2. Szivác	13,6	8. Beška	11,4	14. Indija	10,1
3. Cséb	13,3	9. Futak	11,2	15. B. Crkva	9,7
4. Kačarevo	12,9	10. Bajmok	11,0	16. Szenttamás	9,6
5. Kovin	12,7	11. N. Pazova	10,7	17. Palánka	9,4
6. Cservenka	12,6	12. Vrdnik	10,4		

A felsorolt városok közül tíz helyi központ, hét pedig községi székhely. Közülük a legtöbb 1971-ben lépett elő faluból várossá.

A következő 20 városban az analfabéták aránya 4,7 és 9,4% között mozog:

1. Kikinda	9,3	7. Versec	7,0	13. Sr. Kamenica	6,0
2. Veternik	9,2	8. Muzslya	6,7	14. Zombor	6,0
3. Törökbecse	8,4	9. Temerin	6,6	15. Kúla	5,8
4. Hódság	8,2	10. Šid	6,6	16. Becse	5,6
5. Beocsin	8,1	11. Sr. Mitrovica	6,3	17. Sr. Karlovci	5,4
6. Ruma	7,9	12. Verbász	6,2	18. Pancsova	5,2
		19. Vojlovica	5,0	és 20. Zrenjanin	4,7

Ezek között már csak öt peremváros van, a többi községi székhely, sőt egyesek a regionális központ szerepkörét is betöltik. Az utolsó

csoportba az a nyolc város tartozik, ahol az analfabéták száma a tartományi átlag felénél is kevesebb. Ezek a következők:

1. Pétervárad	4,6	4. St. Pazova	4,3	7. Újvidék	2,8
2. Topolya	4,6	5. Kanizsa	3,2	8. Ada	2,7
3. Szabadka	4,4	6. Zenta	3,2		

Amint látható legkevesebb analfabétája van a két egyetemi városunknak, három, régi kulturális hagyományokkal rendelkező Tisza menti kisvárosnak, továbbá két peremvárosnak és egy haladó kisvárosnak Topolyának. Végül összegezőként még két adat. Vajdaság 19 városában (a városok 40,4%) az analfabéták százalékos aránya meghaladja a tartományi átlagot! Ezek közül hat községi székhely, a többi pedig olyan tízezer főnél kevesebb lakosú kisváros, amelyek 1971-ben léptek csak a városok sorába. Az 55 400 város lakó analfabéta az urbánus népesség 6,3%-át képezi, ami azt jelenti, hogy városainkban átlagosan minden 100 lakosra valamivel több mint hat írástudatlan jut.

*

A települések lakosságának sokkal tömegesebb eleme az írástudó népesség. A statisztikai adatszolgáltatás az elvégzett osztályok és az iskolatípusok alapján nyolc csoportba sorolja be a népességet. Mi a továbbiakban, a lényeges vonások kiemelése céljából, a hivatalos statisztika rovatait négy alapkategóriába összevonva vizsgáljuk.

Az első (I.) csoportban kapott helyet a *befejezetlen alsó fokú képzettséggel* rendelkező lakosság. Ide soroltuk az iskolát nem végzett, de írni-olvasni tudókat, továbbá azokat akik elvégezték az általános iskola alsó négy, vagy a felsőbb tagozatok néhány osztályát. Ebbe a legnépesebb csoportba tehát azok tartoznak, akik nem fejezték be a teljes nyolcéves általános iskolát. E kategória népessége napjaink társadalmi igényeit kielégítő alpműveltséggel sem rendelkezik. Vajdaság 10 évesnél idősebb lakosságának 65,5% tartozik ebbe a csoportba (Jugoszláviában 66,8%).

A második (II.) csoportba sorolhatók azok a személyek akik elvégezték a teljes nyolcéves általános iskolát, tehát *befejezett alsó fokú* végzettséggel rendelkeznek (Vajdaságban 13,9%, az országban 14,6%), megvan az alpműveltségük.

A harmadik (III.) csoportba sorolhatók azok akik *középfokú* végzettséggel rendelkeznek, vagyis akik elvégezték a gimnáziumot vagy valamelyik szakközépiskolát, illetve olyan iskolatípust fejeztek be, amely szakképesítést vagy magas szakképesítést ad. Számuk Vajdaságban a 10 éven felüli lakosság 17,3%-a (az országban 15,3%).

A legvékonyabb réteget képező negyedik (IV.) csoportba a *felsőfokú* végzettséggel rendelkező személyek tartoznak, akik főiskolát, vagy

egyetemet, illetve vele egyenrangú akadémiát végeztek. Vajdaságban ide tartozik a népesség 2,7%-a (az országban 2,9%).

*

A falvak és a városok, tudjuk, nem azonos fejlettségű, rangú és ellátottságú településtípusok, minnek következtében a lakosságra gyakorolt vonzásuk sem egyenlő, hanem különböző intenzitású. A kedvező munkalehetőségek, a nagyobb keresetek, a kényelmesebb életmód, a nagyvonalúbb életvitel, a sokféle társadalmi szolgáltatás közelsége miatt a magasabb iskolai végzettségű, műveltebb lakosság szívesen telepszik meg a városokban. Gyors társadalmi-gazdasági változások idején az is előfordul, hogy az új munkahelyek szívóhatására az alacsonyabb végzettségűek is nagyobb számban költöznek be a városba. Ilyen szempontból falvaink és városaink között állandó áramlás van, megismétlődő újraelosztás történik. Vizsgáljuk meg röviden hogyan oszlott meg Vajdaságban a különböző iskolázottsági szintű lakosság a *falusi és a városi* települések között 1971-ben. Az említett négy alapkategóriába csoportosítva tartományunk 10 éven felüli lakosságának megoszlását százaléklában kifejezve az alábbi táblázat szemlélteti.

Iskolai végzettség	városokban	falvakban
I.	40,1	59,9
II.	56,4	43,6
III.	70,3	29,7
IV.	80,6	19,4

Az adatok értékelésénél szem előtt kell tartanunk azt a tényt, hogy a városlakó népesség tartományunk összlakosságának majdnem a felét teszi (48,8%). Ez azt jelenti, hogy minden városlakóra valamivel több mint egy falulakó jut. A táblázatból látható, hogy falusi településeink csak a legalacsonyabb iskolai végzettségű és műveltségi szintű népességből részesednek nagyobb százalékarányban, mint a városok. Az általános iskolát végzett lakosság több mint fele viszont már a városokban él. A magasabb iskolai végzettséget jelző III. és IV. kategóriában a városok túlsúlya már erősen kidomborodik. Városainkban él a középfokú végzettséggel rendelkezők majdnem háromnegyede és a felsőfokú végzettségűek negyötöde. Falvainkban minden 100 lakosra egy, városainkban négy felsőfokú végzettségű személy jut. Valamivel jobb a középiskolát befejezett személyek megoszlásának aránya — falvainkban 9, városainkban 22 jut átlagosan 100 lakosra. Általában megállá-

pítható, hogy minél magasabb iskolai végzettségű lakosokról van szó, az urbanizáltság foka annál nagyobb.

A falusi és az urbánus népesség műveltségi színvonala között a múltban nagy különbségek voltak. Sajnos azt kell mondanunk, hogy ilyen szempontból falvainkban ma is nagy elmaradás észlelhető, annak ellenére, hogy a falusi népesség iskolázottsági szerkezetében az eltelt évtizedekben jelentős eltolódás történt a magasabb iskolázottsági kategóriák felé. Városaink műveltségi színvonala gyorsabban emelkedett, mint a falvaké, mert a városbaköltözés és az ütemesebb újratermelés következtében a magasabb iskolai végzettségűek száma erősebben növekedett, mint a falvakban. Az ilyen irányú mozgások falusi településeink viszonylagos szellemi elszegényesedéséhez vezettek.

*

Az aránytalan megoszlás nemcsak a falu-város reláción, hanem a város-hálózat tagjai között is megmutatkozik. A III. és a IV. kategóriába sorolt iskolai végzettségűek nagyfokú tömörülése kevés számú városban nem indokolt. Valamivel jobb a helyzet az első két kategóriás népesség megoszlását illetően. Városaink ilyen jellegű hierarchikus viszonya jól érzékeltethető, ha kimutatjuk, hogyan oszlik meg a négy alapkategóriába sorolt városlakó népesség a 47 város között. A tömörülés illetve a szóródás szemléltetésére több mutató is kínálkozik. Közülük legreálisabb az, amely megmutatja, hogy az adott városban a négy kategóriába sorolt városlakó népelem hány százaléka lakik. Pl. Vajdaság 47 városában összesen 34 953 felsőfokú végzettséggel rendelkező egyén lakik. Ezek közül 11 348 Újvidéken él, ami százalékban kifejezve 32,5%. A tömörülés mértékétől függően a százalékos részesedés városonként és kategóriánként változik, de általában elmondható, hogy a településnagysággal arányos. A 15 ezer lakosnál nagyobb városaink százalékos részesedését az alábbi táblázat mutatja.

Város	I.	II.	III.	IV.
1. Újvidék	10,5	17,4	19,9	32,5
2. Szabadka	9,3	9,6	10,1	8,7
3. Zrenjanin	5,5	6,8	7,4	8,3
4. Pancsova	4,8	6,1	7,1	7,7
5. Zombor	4,6	4,7	4,7	4,5
6. Kikinda	4,2	3,6	3,6	3,1
7. Versec	3,6	3,8	3,8	3,6
8. Mitrovica	3,1	3,3	3,6	4,2
9. Becse	3,2	2,5	2,4	2,0
10. Zenta	2,8	2,3	2,6	2,0

Város	I.	II.	III.	IV.
11. Ruma	2,6	2,4	2,4	2,1
12. Verbász	2,3	2,4	2,3	2,2
13. Palánka	2,3	2,4	1,9	1,6
14. Indija	1,9	1,7	2,0	1,1
15. Apatin	2,0	1,8	1,7	1,2
16. Kula	2,0	1,7	1,4	1,3
17. Topolya	1,9	1,6	1,5	2,0

Az első kategóriába sorolt népesség szóródása a legnagyobb — több mint egy százalékos részesedést 36 város mutat fel. A magasabb iskolai végzettséget jelző kategóriákban felfelé haladva egyre nagyobb a tömörülés, vagyis gyorsan csökken a nagyobb koncentrációt felmutató városok száma. Az alapfokú iskolai (II.) végzettséggel rendelkező népességből 30, a középfokú iskolákkal (III.) rendelkező lakosságból 26, a felsőfokú (IV.) szinten iskolázott lakosságból mindössze 17 város mutathat fel egy százaléknál nagyobb részesedést. Az adatok arra utalnak, hogy a városhálózat tagjai közötti belső elosztásban néhány város kiváltságos helyet foglal el. Ezzel eljutottunk a szellemi metropolisok kérdéséhez.

*

Valóban, vannak-e szellemi metropolisok Vajdaságban? Beszélhetünk-e az értelmiség *egészségtelen szuperkoncentrációjáról* egyes városokban? Hogyan oszlik meg Vajdaság sokszáz települése és néhány vezető város között a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosság? Ha van szuperkoncentráció, mely iskolázottsági kategóriákban észlelhető az, és mely városokban mutatható ki? Szemléljük meg az alábbi táblázatot.

Város	százalékos részesedés		100 lakosra		Vajdaság összlakos- ságának %
	III.	IV.	III.	IV.	
1. Újvidék	14,0	26,2	29	8,0	7,2
2. Szabadka	7,1	7,1	23,5	3,4	4,5
3. Zrenjanin	5,2	6,7	25,7	4,9	3,1
4. Pancsova	5,0	6,2	27,1	5,0	2,8
5. Zombor	3,3	3,7	22,0	3,6	2,3
6. Kikinda	2,6	2,5	20,0	2,9	1,9
7. Versec	2,7	2,9	23,2	3,7	1,8
8. Mitrovica	2,5	3,4	23,0	4,6	1,6

A fenti adatok arra utalnak, hogy joggal beszélhetünk az értelmiségi dolgozók nagyarányú tömörüléséről tartományunk regionális és országos jelentőségű városaiban. A táblázat első oszlopában feltüntetett adatok azt mutatják, hogy a Vajdaságban összesen nyilvántartott közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők hány százaléka él az illető városban. A második oszlop adatai azt érzékeltetik, hogy az illető város lakosságának számához viszonyítva milyen mértékű a tömörülés. A harmadik oszlop adatai arra utalnak, hogy az adott város lakossága Vajdaság összlakosságának hány százalékát képezi.

Vajdaság egyetlen 100 ezer főt meghaladó városában, Újvidéken mutatkozik a legnagyobb arányú tömörülés. Itt él pl. a vajdasági felsőfokú végzettségűek több mint egynegyede, a többi 450 településen pedig a fennmaradó háromnegyed rész. Tartományunkban három olyan város van melynek lakossága 50—100 ezer között mozog — Szabadka, Zrenjanin és Pancsova. Ez a három város Vajdaság felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosságának 20%-át tömöríti. Négy legnagyobb városunkban él tartományunk legmagasabb műveltségű lakosainak majdnem fele (46,2%)! Viszont lakosságuk Vajdaság összlakosságának csak 17,6% képezi. Szembeszökő a három város és Újvidék közötti különbség az utóbbi javára, habár ennek a három városnak együttesen jóval több lakosa van, mint Újvidéknek. További négy városunknak a lakossága meghaladja a harmincezret. Ezekben él a felsőfokú végzettségűek 12,5%. Az újvidékinél ez már jóval kisebb koncentráció, annak ellenére, hogy együttesen több lakosuk van, mint Újvidéknek. Nyolc legnépesebb városunkban él a IV. kategóriás népesség 58,7%-a, annak ellenére hogy népességük Vajdaság összlakosságának csak 25,2% teszi. Nyilvánvaló, hogy Vajdaság lakosságának háromnegyed részét felölelő 443 település és a nyolc város között nem oszlik meg arányosan a felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiség. A középfokú végzettségűek megoszlása már egyenletesebb: a nyolc városban él a III. kategóriás népesség 42,4%-a. Azt hiszem felesleges tovább bizonyítani, hogy a kiemelt nyolc város magasabb iskolai végzettségűek megoszlása szempontjából mennyire kedvezőbb helyzetben van a többi 39 város, valamint a 404 falusi településsel szemben.

A koncentráció fokának megállapítására vonatkozóan a hazai városföldrajzi irodalom nem nyújt semmiféle támpontot, a ritka külföldi mintákat pedig a sajátos hazai talajba a valóság eltorzítása nélkül nem lehet átültetni. Ezért ezek mellőzésével egy olyan megközelítési nézőpontot kerestünk, amely lehetővé teszi a valós helyzet viszonylagosan pontos feltárását. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szakemberek számának hozzávetőlegesen arányban kellene lennie a települések nagyságával. Ennek alapján minden településben jelen van a nagyságrenddel arányos „megengedett” létszám és azon felül esetleg a „többlet”. Az egyenletes és szélsőségeket kerülő regionális fejlődés adottságai között a megengedettnek minősített

létszám el tudja látni a település saját szükségleteit kielégítő tevékenységeket, és azokat a tevékenységeket is, amelyek nem magának a településnek, hanem a vonzásterületnek a kiszolgáltatását végzik. Vannak azonban olyan tevékenységek is, amelyek az egész régió vagy éppen egy országrész népessége számára nyújtanak időszakos szolgáltatásokat, ezért a „megengedett” szakemberlétszámot mondjuk 50 százalékgig meghaladó „többlet” még tolerálható. Tartományi viszonylatban az ilyen mértékű tömörülés normálisnak mondható, ezen felül azonban már szuperkoncentrációról beszélhetünk, ami az egyenlőtlen fejlődés kifejezője. A mértéken felüli koncentráció jelentheti a termelési és társadalmi funkciók indokolatlan halmozását a nagy polarizációs központokban, jelentheti azt is, hogy a magasabb képzettségű szakemberek a falutól menekülve, képzettségüknek nem megfelelő munkakörben tevékenykednek, de arra is utalhat, hogy a nyugállományba vonult népesség száma növekszik egyes városokban. Az elmondottakból következik, hogy a „többlet” csak a fejlett központokban jelenik meg, másrészt az is előfordulhat, hogy nem egy városban a „megengedett” számú szakember sincs jelen, ami funkciószegénységre és a település alacsony szintű ellátottságára utal.

A kérdés ilyen irányú megközelítése lehetővé teszi, hogy minden településnek, tekintettel annak népességszámára, kiszámítsuk mennyi a különböző iskolázottsági szintű „megengedett” népessége, és ha van, mekkora a „többlet”. A IV. kategóriás lakosság esetében a „többlet” Újvidéken 261%, Pancsován 123%, Zrenjaninban 120%, Mitrovicán 107 százalékkal haladja meg a „megengedett” népesség létszámát. Ezen városokban azt hiszem joggal beszélhetünk a felsőfokú végzettségű szakemberek aránytalanul nagy koncentrációjáról. Jóval kisebb méretű tömörülést felmutató városok Versec 64%, Zombor 62%, Szabadka 55% és Verbász 52%-os „többlettel”. A következő városokban a többlet 11 és 38% között mozog: Apatin (11%), Topolya, Kula, Becse, Palánka, Kikinda, Zenta, Ruma (38%). Városhálózatunk többi tagjánál még a „megengedett” számú felsőfokú végzettségű szakember sincs jelen. A „többlet” tehát a 15 000 népességszám körül szűnik meg.

A középfokú végzettséggel rendelkező szakemberek koncentrációja már jóval kisebb méretű. Az élcsoportba tartozó városok Újvidék 93%, Pancsova 79,4% és Zrenjanin 70%-os „többlettel”. Ezeket követi Szabadka 56%-kal, Versec 54%-kal és Mitrovica 52 százalékkal. Jelentősebb tömörülés mutatkozik még Zomborban (46%), Zentán (43%), Rumán (38%) és Verbászon (37%). A „többlet” a 10 000-es népesség-határ körül szűnik meg.

A fent elemzett jelenség is, számos más negatív jelenséggel együtt, arra utal, hogy az ún. demetropolizáció kérdésének a jövőben sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnünk.

*

Településeinkben a négy alapkategóriába sorolt népesség meghatározott számbeli arányban jelentkezik. Ilyen értelemben beszélhetünk a falvak és városok lakosságának *iskolázottsági szerkezetéről*, amely településenként változó és a koncentráció fokával, valamint jellegével szoros összefüggést mutat. Az iskolázottsági szerkezet igen nagy pontossággal megmutatja milyen műveltségű az egyes települések lakossága. Ezért érdemes ezzel a kérdéssel is foglalkozni.

Az iskolázottsági szerkezet alapján, a nagy változatosság ellenére is lehetséges a típusalkotás. A típusok elkülönítésénél a két végletet jelentő iskolázottsági kategória (I. és IV. illetve I. és III.) népességének százalékos aránya szerepelt ismertetőjegyként, illetve szolgált a besorolás alapjául. Nevezetesen, abból a feltevésből indultam ki, hogy az általános társadalmi haladással, valamint a kor szerinti megoszlásban bekövetkező folytonos változásokkal párhuzamosan, településeinkben a magasabb iskolai végzettségűek száma növekedő, az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők száma pedig csökkenő tendenciát mutat. A százalékban kifejezett határértékeket empirikus úton határoztam meg. Tartományunk városai az iskolázottsági szerkezet alapján öt alaptípusba sorolhatók.

Az első csoportba a legműveltebb lakosságú városaink tartoznak. Ide sorolhatók azok a városok, amelyeknél a felsőfokú iskolai végzettségűek (IV.) aránya meghaladja az 5 százalékot, viszont az első kategóriás népesség már nem éri el az 50 százalékot. Legműveltebb lakosságú városaink Újvidék, Pancsova, Zrenjanin és Mitrovica. Mind a négy a régióközpont szerepét betöltő fejlett termelési góc, valamint sokoldalú szolgáltató-ellátó funkcióval rendelkező centrális település.

A második típuscsoportba sorolt városoknál az I. kategóriába tartozó népesség aránya 50—60% között mozog, a IV-be tartozók száma pedig 3—5% között van. Funkcionális szempontból ez már tarkább összetételű csoport — van itt két régióközpont, továbbá több város mint községközi funkciók telephelye fungál, vannak itt fejlett községi székhelyek és peremvárosok. A következő 14 város tartozik ide:

Szabadka	Zenta	*	Pétervárad
Zombor	Ruma	Fehértemplom	Karlóca
*	Verbász	Hódság	
Kikinda	Palánka	Šid	
Versec	Kula	*	

Pétervárad az I. kategóriás lakosság százalékaránya alapján (48,6) az első csoportba sorolható, azonban a IV. kategóriás népesség száma csak a 3%-ot éri el.

A harmadik típuscsoport városai népességük iskolázottsági struktúráját illetően átmeneti jellegűek. Az I. kategóriás népesség továbbra is 50—60% között van. A csökkenő, de még tekintélyes számú (1,5—3%) felsőfokú végzettségű réteg mellett erősen megnövekedik a középfokú

végzettséggel rendelkezők száma (20% felett) és társadalmi jelentősége. Ide tartozik hat fejlett kommunaszékhely — Topolya, Indjija, Apatin, Ada, Becse, Kanizsa — továbbá Újvidék peremvárosa Kamenica, és N. Pazova Belgrád előterében.

A negyedik típuscsoport városai az előbbiekhöz viszonyítva egy új minőséget jelentenek. Az I. kategóriás lakosság száma hirtelen megnövekedik és az össznépesség háromnegyed részét is felölelheti. A százalékos részesedése 60—75 között lehet. Az erősen megcsappant felsőfokú végzettségűek (számuk kevesebb mint 1,5%) helyébe vezető réteggént a középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők lépnek, akiknek száma 15—20% között alakul. Ez a csoport a következő 16 várossal a legnépesebb:

Törökbecse	St. Pazova	Veternik	Vojlovica
Szenttamás	Kovin	B. Jarak	Kačarevo
Temerin	Futak	Muzslya	Prigrevica
Beocsin	Cservenka	Cséb	M. Mitrovica

A csoport tagjai közül hat város községi székhely, a többi pedig a polarizációs központok közvetlen előterében elhelyezkedő lakóhely jellegű település.

Az utolsó csoportba Beška, Jabuka, Vrdnik, Szivác és Bajmok tartozik. Jellemző rájuk, hogy az I. kategóriába tartozó népesség száma nagyon magas (60—75%), a középiskolai végzettséggel rendelkezők száma 15% alatt van, a felsőfokú végzettségűek, Szivácot kivéve, másfél százaléktól kisebb arányban vannak jelen. Az iskolázottsági szerkezetben ezekben a városokban egy nagyon széles, alacsony műveltségi színvonalú és egy vékony, főleg középfokú végzettségű réteg dominál.

A vajdasági települések átlagos műveltségi színvonalát tartva szem előtt az öt csoport városai három átfogóbb csoportba vonhatók össze. Az elsőben a négy legműveltebb lakosú városunk foglal helyet (8,5%). A másodikban az a 22 (46,8%) város sorolható, melyek lakosságának műveltségi színvonala a vajdasági átlag felett van. Az utolsó csoport 21 (44,7%) iskolázottsági szintje az átlaghoz közel vagy éppen az alatt van. Ezek szerint nem egy falunak a lakossága műveltebb, mint ezeké a városoké.

Az egyszerűsítés tovább is folytatható. A kapott eredmények az erős általánosítás folytán, alkalmasak arra, hogy városlakó népességünk műveltségi színvonalának alapvető sajátosságaira mutassanak rá. Íme a 47 város általánosított iskolázottsági szerkezete: analfabéták — 6,3%, I. — 50,9%, II. — 15,2%, III. — 23,6%, IV. — 4%. Az átlagos vajdasági városban tehát a lakosság 57,2%-a még alapműveltséggel sem rendelkezik vagy éppen írástudatlan, több mint egynegyede (27,6%) viszont közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A két végletet jelentő társadalmi réteg között a viszonylag jelentéktelen csoportot képező, alapműveltséggel rendelkező lakosság foglal helyet. Az ilyen ösz-

szetétel tartós belső feszültséget, összeütközéseket, szociális ellentéteket hoz létre. Városaink nem egy életjelenségére kapunk magyarázatot, ha végiggondoljuk az önként adódó következtetéseket.

*

A vajdasági településhálózatot reprezentáló 47 város lakosságának iskolázottsági szintje és szerkezeti összetétele egy hosszú fejlődési folyamatnak egy adott időben felmért állapotát fejezi ki, melyben már megmutatkoznak az eltelt 30 év eredményei, de még a múltból örökölt negatívumok is jelen vannak. A jelenlegi átmeneti helyzet számos tényező együttes hatására alakult ki.

Emlékeztetőként soroljunk fel néhányat: a nehéz iskoláztatási lehetőségek a múltban; városaink népességének kedvezőtlen kor szerinti összetétele; a városbatelepedők zöme az agrártermelésből kiváló, alacsonyabb iskolai végzettségű dolgozók sorából került ki; városaink nem rendelkeznek mélyebb gyökerű művelődési hagyományokkal, mert többségük az utóbbi negyed évszázadban fejlődött faluból várossá; a közép-, fő- és felsőfokú iskolákkal rendelkezők számának gyors szaporodása.

Városaink lakosságának műveltségi színvonala a folyamatban lévő hatalmas méretű társadalmi-gazdasági átalakulásokkal van szoros kapcsolatban. Az ipar további gyors térhódítása, a szolgáltató-ellátó funkciók ütemes erősödése, az iskolahálózat bővülése, a közelmúltban még faluként élő települések lakosságának iskolázottsági szerkezetében a jövőben gyökeres változásokat fog eredményezni.

Rezime

Gradsko stanovništvo Vojvodine prema školskoj spremi

Školska sprema je jedan od osnovnih pokazatelja kulturnog nivoa, opšte prosvetćenosti i stručne kvalifikovanosti stanovništva. Čovek kao član društvene zajednice obavlja određenu delatnost i korisnik je materijalnih i duhovnih dobara. Stoga ne može biti sporedno pitanje nivo školovanosti stanovništva.

U svom radu autor ukazuje na neke bitne karakteristike obrazovne strukture urbanog stanovništva pokrajine.

Iznenadujuća pojava je relativno visok procenat nepismenog stanovništva. U 17 gradskih naselja broj nepismenih je veći od vojvođanskog proseka. Najmanji broj nepismenih je u Adi, Novom Sadu, Senti i Kanjiži.

U pogledu stepena školovanosti seoskog i gradskog stanovništva postoje velike razlike. U gradovima živi više od 80% stanovništva sa višom i visokom spremom, više od 70% sa srednjom spremom, i više od polovine sa završenom osnovnom školom.

Razmeštaj kadrova sa srednjom, višom i visokom spremom takođe je veoma

neujednačena među članovima urbane mreže. U tom pogledu daleko ispred ostalih vodi Novi Sad. Najveći broj školovanih kadrova živi u gradovima sa više od 15.000 stanovnika, dok manji gradovi oskudevaju u stručnim kadrovima.

Izrazita superkoncentracija visokoškoloanih kadrova se javlja u Novom Sadu, zatim u manje izraženom obimu u Pančevu, Zrenjaninu i Sr. Mitrovici.

U pogledu obrazovne strukture stanovništva autor gradove Vojvodine razvrstava u pet tipoloških grupa. Vredna je pažnje činjenica da kod jedne oveće grupe gradova (21—44,7%) obrazovni nivo stanovništva je ispod vojvođanskog proseka.

Résumé

La population urbaine de la province Voivodina selon sa qualification scolaire

La qualification scolaire c'est une des indices fondamentales du niveau culturel, l'éclaircissement général et la qualification professionnelle de la population. L'homme comme un membre de la communauté sociale fait une certaine activité, et en même temps il est le bénéficiaire des bons matériaux et intellectuels. C'est pourquoi il ne peut pas être une question secondaire le niveau de la qualification scolaire de la population.

Dans son travail l'auteur présente quelque catégories importantes concernant la structure éducative de la population urbaine de la Province.

C'est un événement surprenant le haut numéro de la population illettrée. Dans les 17 colonies urbaines le numéro de la population illettrée est plus grand que la moyenne de la Voivodina. Le plus bas numéro des illettrés se trouve à Ada, Novi Sad, Senta et Kanjiža.

En vue du degré de la qualification scolaire de la population urbaine et villageoise se présente une différence grande. Dans les cités vivent plus que 80% de la population avec une qualification scolaire des écoles supérieures et des universités, plus que 70% avec une qualification de l'école moyenne, et plus que 50% avec une école élémentaire finie.

La distribution des cadres avec l'école moyenne, supérieure et l'université c'est aussi très déséquilibrée entre les membres des colonies urbaines. Dans cette vue mène après les autres cités Novi Sad. Le plus grand numéro des cadres avec une qualification scolaire vive dans les cités avec plus de 15.000 habitants, mais les cités moindres manquent les cadres qualifiés.

Une superconcentration exprime des cadres avec une qualification universitaire se présente à Novi Sad, et après Novi Sad dans une faible mesure à Pančevo, à Zrenjanin et à Sremska Mitrovica.

En vue de la structure éducative de la population, l'auteur fait la qualification des cités dans la Province Voivodina dans 5 groupes typologiques. Il attire l'attention le fait acquis, que chez une plus grande groupe des cités (21—44,7%) il y a un niveau éducatif de la population sous le niveau de la moyenne dans la Province Voivodina.

(B. B.)